

Kausta by och släkten Martis

Från byn Kausta (Kaust/Kauste) belägen på västra sidan av Taknehalvön – idag ca 500 meter från havet – ca två kilometer nordväst om Kotsta by och bara drygt en kilometer från Melis by härstammar släkten MARTIS i Gammalsvenskby. Bynamnet kan vara gammalt och hänföra sig till mansnamnet Gaute/Kaute [Göte]. Det finns ett parallellnamn i norra Österbotten i Finland i den för sin spelmansfestival kända orten Kaustby. Från denna by finns en gammal kista (modell sjömanskista) bevarad i hembygds museet i Kassari på södra Dagö – troligen kvarlämnat av de bortflyttade svenskarna. Byn ligger på en bred ryggås som går snett genom hela Taknehalvön från nordväst till sydost. Här vid Kaust är åsens topp belägen ca 15 meter över havet – foten av åsen ligger konstant omkring 8½ meter övet havet. Inåt Taknehalvön ligger ost och nordost om Kausta ett antal små restsjöar; Långträsket, Storträsket och Kaustträsket (i Estland, liksom i Norrland, på Gotland och i Finland betyder träsk helt enkelt sjö). I byn ligger ett antal större stenblock som säkerligen har använts av lekande barn i tjugo generationer bakåt i tiden.

Byn: 1564 nämns "Kosta" (Kausta) med sina 2 och 1/8 hakar med bönder samt två enfötlingar (nyodlare) och två frikarlar (torpare) i den första skatteförteckning under den svenska tiden. Kausta tillhör Kertells vacka (skatteområde) fram till 1600-talets slut. Byn är med andra är väl etablerad 1564 och kan därmed anses vara gammal. Kanske går byns grundande tillbaka redan till tiden för den svenska inflyttningen till Dagö (1250-1343). Bönderna här var alltid tillika fiskare och sjömän. Under 1700-talet höll sig en bonde här med 1-2 hästar, 4 oxar, 4 kor, ett antal ungdjur, får, getter, höns och grisar. Skatten levererades förutom i reda pengar i in natura i form av råg, korn, smör, ost, saltad resp. torkad fisk, hö, ägg, levande får och höns samt sälsäck. Så sent som 1744 använde man sig av tvåskiftesbruk och det som såddes var två tunnor korn på 1/4 hake åkermark. Åkrarna var av sämre beskaffenhet här än i andra byar. När svenskarna flyttade år 1781 så stod byn helt öde ett antal år till dess att några estniska bönder flyttades hit. I folkräkningen på Dagö år 1782 konstateras det att Röicks by (huvuddelen), Kausta och Melis byar fortfarande är helt öde, medan de andra dagösvenska byarna har befolkats med estniska invånare.

Historik: Koidma omnämns som självständig by redan 1564. Bönderna heter då: Hans Petersson, Hindrik Petersson, Matz Oloffson, Casper (Joper) Tönnisson och Greis Hind(-rik)sson. Enfötlingar (nyodlare) var änkan Dorthin (Dorothea) och Mickel Hansson. Frikarlar (torpare) var Hans Hansson och Bencht Hansson. 1583 har antalet husbönder minskat till fyra stycken; Thomas Greisson, Tönnies Caspersson, Hans Persson och Hindrik Greisson medan enfötlingarna heter Mårten Mickelsson (i Kotsta) och Anders Mickelsson. Frikarlar detta år är Erik Oloffsson och Ambrosius Mickelsson. 1606 heter bönderna Jöran Mickelsson, Mårten Hansson, Greis Greisson och Simon Andersson. Byn omfattar nu 1 hake (= 8-12 tunnland). 1622 har byn återhämtat sig väl och omfattar nu åter 2 hakeland (16-24 tunnland) åker. Nu finns här sex bönder: Jöran Greisson, Mats Tönnisson, Clemet Mårtensson (med bror Hindrik), Thomas Jöransson (med bror Bertel), Knut Andersson och Hindrik Andersson. För en halv hake betalar bönderna 20 daler i fripengar, medan de betalar skatt för resten. 1640 är bönderna hela nio stycken: Jöran Greisson, Mats Greisson, Mats Tönnisson, Clemet Mårtensson, Hindrik Mårtensson, Urban Thomasson, Bertel Jöransson, Hindrik Andersson och Knut Andersson på två hakar åkerland. 1651 nämns sju husbönder: Mats Greisson (båtsman), Jöran Greisson (styrman), Knut Andersson (båtsman), Hindrik Andersson (båtsman), Siffer Clemetsson (båtsman), Mårten Thomsson (båtsman) samt Jacob Christersson. Detta år finns det 12 gifta män i byn och det kan väl sägas motsvara ca 60-70 invånare. 1666 heter husbönderna: Ambros Larsson – 1/8 hake, Tönnis Jöransson – 1/8 hake, Knut Andersson – ¼ hake, Hindrik Andersson – ¼ hake, Siffer och Erik Clemetsson – ½ hake, Mårten Thomasson – ¼ hake och Bläs (Blasius) Thomasson –

¼ hake. 1688 omfattar byn hela 12 gårdar på 2 hela och 17/48 hakar. Husbönder är: 1. Mårten Thomasson – ¼ hake, 2. Blee Thomasson – 5/16 hake, 3. Bertel Clemetsson – 3/16 hake, 4. Mårten Erichsson – 3/16 hake, 5. Hans Siffersson – 1/8 hake, 6. Knut Knutsson – ¼ hake, 7. Jürgen Knutsson – 3/16 hake, 8. Erich Hindersson – 1/8 hake, 9. Ambros Larsson – ¼ hake, 10. Hans Jöransson – 1/6 hake, 11. Jöran Knutsson (II) – 3/16 hake och Paul Mårtensson – 1/8 hake.

Efter båtsmansutskrivningarna, hungersnöden och pestens härjningar återfinns det sju gårdar i "Köust" år 1712:

1. Hans Ambrosson (4 invånare) – 1/8 hake, 2. Jöran Knutssons änka (4 invånare) – ¼ hake, 3. Bengt Mårtensson (6 invånare) – ¼ hake, 4. Clemet Hansson (6 invånare) – ¼ hake, 5. Jöran Bertelsson (4 invånare) – ¼ hake, 6. Siffer Bertelsson (5 invånare) – ¼ hake och 7. Jacob Knutsson (5 invånare) – ¼ hake. Här finns alltså 34 personer i de sju gårdarna på 1 5/8 besatta hakeland. Åtminstone två gårdar och 3/8 till ½ hake låg öde.

1726 har gårdarna åter blivit nio stycken – men detta på samma åkerareal, 1 5/8 hake.

1755 återfinns endast sju gårdar på 1 1/8 hake. Husbönderna är nu: 1. Greis Greisson (10 invånare) – ¼ hake, 2. Hans Mårtensson (7 invånare) – 3/16 hake, 3. Bertel Hindriksson (9 invånare), 4. Christian Magnusson (5 invånare) - 3/16 hake, 5. Greis Siffersson (7 invånare) – ¼ hake, 6. Magnus Jacobsson (10 invånare) – ¼ hake och 7. Christian Hansson (4 invånare) – ¼ hake.

1779 när de svenska bönderna första gången sades upp av greve Karl Magnus Stenbock bestod Kausta av följande sju gårdar (på 1 ½ hake) och tre torp och deras husbönder:

Gård nr. 1: Anders Greisson (f ca 1704) – 1/8 hake. Son till Greis Greisson.

Gård nr. 2: Jöran Greisson (f ca 1720 – d 1779) – 1/8 hake. Son till Greis Greisson.

Gård nr. 3: Bertel Bertelsson (f ca 1710 – d 1780) – 1/8 hake. Son till Bertel Hindriksson.

Gård nr. 4: Jöran Christiansson (f 1742) – 3/16 hake. Son till Christian Mårtensson.

Gård nr. 5: Christian Hansson (f 1740) – ¼ hake. Son till Hans Greisson I.

Gård nr. 6: Mats Magnusson (f 1723) – ¼ hake. Son till Magnus Jacobsson. Släkten MARTIS

Gård nr. 7: Mats Larsson (f 1739) – 3/16 hake. Son till Takne Lars Petersson).

Torp 1: Lars Christiansson (f ca 1720). Son till Christian Hansson.

Torp 2: Simon Hansson (f 1742). Son till Hans Greisson II..

Torp 3: Siffer Christiansson (f ca 1712). Siffer var född i Kertells by och hade före 1744 flyttat till Kausta.

1781 bestod byn inför utvandringen till Ukraina av tre gårdar med följande invånare:

1. Husbonden Magnus Hansson 59 år och hans hustru Maria Hansdotter 63 (fr. Kiddas), änka efter Kausta Pavel Christiansson. Deras son Hans 20 år. Pigan Lena 16 år. Jöran Christiansson 38 år (son till Christian Mårtensson) och dennes hustru Katre Christiansdotter 38 (dotter till Kausta Christian Magnusson). Familj nr. 102 hos Sinelnikov; 6 personer, 2 hästar och en kärra. Gård nr.4

2. Husbonden Mathis Magnusson 57 år, änklings (hans hustru Kirsti Johansdotter var från Kotst by och tillhörde den släkt som senare fick namnet KOTZ). Sonen Lars Mathisson [**MARTIS**] 24 år och hans andra hustru Margareta 30 år. Lars son Jöran 1½ år. Släktingen Hans Mårtensson 22 år och sonen Jacob Mathisson 20 år. Brodern Christian Magnusson 60 år och dennes hustru Anna

- Magnusdotter 64 år (fr. Kiddas). Familj nr. 103 hos Sinelnikov; 8 personer, 3 hästar, 2 oxar och 2 kärror. Gård nr. 6.
3. Husbonden Mats Larsson 40 år (från Takne by) och hans hustru Aet 40 år. Hans barn: Pavel 16 (f 1766 i Takne) och Katre 12. Deras barn: Maria 3 år. Familj nr. 104 hos Sinelnikov; 5 personer, 2 hästar, 2 oxar och 2 kärror. Gård nr. 7
 4. Torparen Lars Christiansson 60 med hustrun Lena Simonsdotter 56 (fr. Kotsta). Deras döttrar Anna 20 och Gertro 16. Släktingen änkan Lisa 30 med sin son Christian 3 år. Svågern Maria 16 år. Familj nr. 105 hos Sinelnikov; 7 personer, 2 hästar, 2 oxar och 2 kärror. Lösmanställe a.
 5. Torparen Siffer Christiansson 68 år, änkling och ensam. Familj nr. 106 hos Sinelnikov.
 6. Husbonden Anders Greisson 76 år, änkling. Sonen Lars Andersson 26 år med hustru Gertro 26 och sonen Mattias 3 år. Brorsonen Johan Hansson 32 och dennes hustru Greta 20 år. Pigan Gertro 30 år. Familj nr. 107 hos Sinelnikov: 7 personer, 1 häst, 2 oxar och 1 kärre.
 7. Torparen Simon Hansson 34 år med hustru Maria 30 och barnen Kattre 10, Anna 6, Hans 5 och Johan 3 år. Simons mor Greta Hindriksdotter 75 år. Familj nr. 108 hos Sinelnikov; 7 personer, inga hästar, oxar eller kärror.
 8. Husbonden Christian Hansson 40 med hustru Lisa 40 och barnen Anders 15 och Greis 10. Christians syster Gertro 50 år. Familj nr. 109 hos Sinelnikov; 5 personer, 1 häst, 2 oxar och 1 kärre.
 9. Husbonden Mickel Mickelsson 40 med hustru Kirsti 40 och barnen Maria 6, Greta 4 och Lars 1 år. Mickel mor Greta Bertelsdotter 70 år. Systrarna Liso 25, Maria 20 och Lena 15 år. Brodern Mats Mickelsson 30 år. Familj nr. 110 hos Sinelnikov; 10 personer, 3 hästar, 2 oxar och 2 kärror.

År 1782, året efter den svenska utflyttningen, var Kausta by helt öde.

Senare under 1700-talets slut flyttade några ester in. Dessa estniska invånare kom från Hohenholms godsområde i västra delen av Röicks socken och lydde även de från år 1781 under baron O.R.L. von Ungern-Sternberg, som därmed lätt kunde förflytta dem till nya boplatser.

Till platsen för Gammalsvenskby anlände den 1 maj 1782 från Kausta by följande personer:

1. Lars Matsson (eg. Andersson) 28 år och drängen Kristian (eg. Johan Hansson) 32 år.
2. Lars Mathisson [MARTIS] 32 år och hustrun Margareta 34 år. Släktingarna Johan Andersson 22 med syster Aet 17 år och pigan Kristja 25 år.
3. Änkan Maria 50 år med barnen Simon 5 och döttrarna Maria Christiansdotter 17 (gift Takne 1) och Greta 10.
4. Kristian Hansson 40 år, änkan Kristja 45 år. Sonen Greis 12 år. Systemen Margareta 42 år och släktingarna Anna 24, Kristja 17 och Maria 23.
5. Mickel Mickelsson 40 år med hustru Kristja 40 och sonen Lars 10. Brodern Mats Mickelsson 32 och deras mor Greta 75 år samt systrarna Lisa 25 och Maria 22 år.
6. Hans Magnusson 21 år och systemen Aet Magnusdotter 25 år.

Den första generationen av släkten Martis [Mathis] i Gammalsvenskby:

Lars Mathisson blev änklings på nytt i december 1782 och i februari 1784 gifte han sig en tredje gång – denna gång med änkan Elisabeth Hindriksdotter född 1753. Redan i mars 1784 föddes dock deras äldste son, Johan. I rask takt föddes sedan sonen Mats, sonen Jöran och dottern Kristina (gift Kotz). 1791 dog Elisabeth och då gifte sig Lars en fjärde gång, nu med Maria Petersdotter från Sigalets by född 1765. De fick barnen Petter, Margareta (gift Annas) och Hans (död spä).

Vidfolkräkningen år 1803 har Lars Mathisson gård nr. 7 i Gammalsvenskby. Lars är 57 år, hans hustru Maria 38, sonen Johan 19, sonen Mats 15, Jöran 13, Kristina 11, Peter 9 och Margareta 6 år. Familjen har tre hästar, 25 nötkreatur, 15 får, tre grisar, en plog, en harv, två vagnar, en spinnrock samt en vävstol och de får väl betraktas som en ganska välmående familj i byn. År 1808 hade dock alla barn utom sonen Johan och döttrarna Kristina och Margareta dött. Detta öde drabbade sedan familjen MARTIS i flera generationer; endast en son överlevde och detta medförde att familjen aldrig blev särdeles talrik. 1816 innehade familjen gård nr. 20 i byn. Lars Mathisson hade dött 1813. Änkan Maria Petersdotter var nu 49 år. Yngsta dottern Margareta var 17 år och ogift. Sonen Johan Larsson [MARTIS] var 29 år och var sedan två år gift med Anna Johansdotter 20 år och de hade dottern Lisa 1 år gammal.